

Dostluq və qardaşlıq çevrəsində

Xəbər verdiyimiz kimi, ötən günlərdə ölkəmizin qonağı olmuş tanınmış türkoloq, Türkiyənin İzmir şəhərindəki Egey Universiteti Türk Dünyası Araşdırmaları İnstitutunun yaradıcısı, professor Fikrət Türkmənle redaksiyamızda görüşüb müsahib olmuşduq. Qardaş ölkədə həmişə "Can Azərbaycan!" deyənlərin ön sırasında olmuş böyük dostumuzla söhbətimizin bir önəmli mövzusu da tarixdən gələn Turan mənəvi ortaqlığından çağdaş Türk Dövlətləri Təşkilatına uzanan yolun gerçəkləri və hədəfləri olmuşdu. Uzman araşdırmaçı ilə II müsahibənin ardını oxucularımıza təqdim edirik.

(Əvvəlki qəzetimizin 25 iyun 2023-cü il tarixli sayında)

– Bir fikir də var ki, türk dövlətlərinin təşkilatlanması təkcə qardaş ölkələrlə məhdudlaşmamalıdır.

– Türk Dövlətləri Təşkilatı yarandığı zaman onun 4 üzv ölkəsi – Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan və Qırğızıstan var idi. Bu gün artıq təşkilatda 5 üzv ölkə

məmur dostumuz mənə söylədi ki, "xocam, əski sovetlərdə haraya gedirikse sizləri soruşdular". Baxın, bundan da gözəl bir xəbər və dəyər olarmı?! Demək 30 ildən bir az çox ortada olan zəhmətimiz meyvələrini verməkdədir.

– Azərbaycanla bağlı çalışmalarıңыз və istəkləriniz barədə bir az geniş danışın...

– Can Azərbaycan barədə dile gə-

daim bir-birinin yanındadır. Ən önəmlisi, Azərbaycan bu gün dünyada səsi eşidilən ölkələrdən biridir. Ən böyük probleminiz olan Qarabağ məsələsinin həlli isə dünyaya yeni mesajlar verd – bu zəfər türk dünyasının yeni dirçəlişi idi. Başqa problemlər də həllini tapacaq, Zəngəzur dəhlizi də açılacaq, sadəcə, məkirli və iküzlü dünyanın planlarını birliyimizlə, inamla, inadla dəf etməliyik. Ona görə də harada olsa da türk mənəvi birliyi çevrəsində yaşamaq, çalışmalıyıq. Tez-tez görüşməli, yeni hədəflər tapmalıyıq.

– Ölkəmizlə əlaqələriniz bu gün də qalmaqdadır və indiki görüşümüz də bunun canlı təsdiqidir.

– Dəyərli dostum, Türk dünyasının da yaxşı tanıdığı Kamal Abdullanın dəvəti ilə bu dəfə yenidən doğma Bakıdayam. Amma o qədər görüşmək istəyənlər, qonaq dəvət edənlər var ki, çatdırı bilmirəm. Vaxt edib görüşə bilmədiyim və bunun üçün məni məzəmmət edən dostlarımla iradlarını qəbul etsəm də, onların vaxt darlığını başa düşmələrini arzu

Turan sevdasından Türk dövlətləri birliyinə Tarixi köklər üstündə ortaq hədəflər

birleşib. Özbəkistan 2019-cu ildə TDT-ye üzv olub. 6 türk dövlətindən 5-i bu təşkilatın üzvüdür, Türkmənistan isə müşahidəçi statusuna malikdir. Macarıstan və Şimali Kipr də müşahidəçi qismində təşkilata qoşulub. Macarıstanın bu təşkilata bağlılığı, eləcə də onlarla digər ölkənin müşahidəçi statusu almaq istəyi TDT-nin çəkisinin və perspektivinin yüksək olduğunu göstərir.

Bu birliyin möhkəmlənməsi və güclənməsi türk dünyasının dostu olan, geosiyasi və strateji kontekstdə dünya gücləri ilə rəqabət aparan Yaponiya, Cənubi Koreya, İndoneziya kimi güclü dövlətlərin də birliyə daxil olmasını gündəmə gətirir. Məsələn, İsrail Türkiyəyə, həm də Azərbaycana dost dövlətdir. Avropadan qovulan yəhudilərə keçmişdə Osmanlı İmperiyasına sığınmışlar. Bunu tarix də, onlar da unuturlar. Bu gün də yəhudi lobbisi və diasporu Türkiyə və Azərbaycanla dostluq edir. Türkiyənin İsrailə münasibətləri "Mavi Mərmərə" hadisəsindən sonra iki ölkə arasında siyasi gərginlik yaratsa da, hazırda əlaqələrin normalaşması prosesində yeni bir tərəqqi dövrü yaşanmaqdadır. Türk dünyası yeni, amma çox ədalətli realitələri ilə gündəmin fəvqündədir.

– Şükürlər olsun ki, bir zamanlar yuxumuza da girməyən istəklərimizi artıq həyatda görməkdəyik...

– Bu yolda, həqiqətən, az bir zaman içərisində böyük işlər görüldü, ulu Tanrı nəşib edərsə daha böyük işlər görmək niyyətində olmalıyıq. Hər birimizin bu işdə az, ya çox olsun – rolu, payı olmalıdır. Türk Dövlətləri Təşkilatı dünyada yeni bir güc mərkəzinə çevrilməklə yanaşı, həm də regional iqtisadi-siyasi proseslərə ciddi təsir imkanları olan nüfuzlu bir qurumdur.

– Açıqı, sizin illər öncə gördüyünüz işlər, Egey Universiteti kimi məşhur bir ali məktəbdə yaratdığınız Türk Dünyası Araşdırmaları İnstitutu türk birliyi yolunda atılan inamlı addımlardan olub. Gün gəlib ki, arzularınız gerçəkləşib.

– Türk birliyinin kökü tarixdən gəlir. Bir atanın-ananın ayrı salınmış övladları gec-tez bir araya gəlməli idi. Biz buna inandığımız və bu hədəfə yön aldığımız. Əvvəl çətinliklərimiz oldu. Sonra rəhmətlik baş nazirimiz Eçevitin dəstəyi ilə türkoloji mərkəzi yarada bildik. Fədakar əməyi ilə bu böyük işə yol açanlar da oldu. İndi onların çoxu bu dünyada yoxdur. Qəbirləri nurla dolsun, ruhları şad olsun. Qəbirlərə də can sağlığı arzu edirəm. Gündəmə gətirdiyimiz məramın səmərəsini indi artıqlaması ilə görməkdəyik.

İnanın ki, türk dünyasının müxtəlif məkanlarından gəlib bəzə təhsil alan və ölkəsinə dönüb orada fəaliyyət göstərən tələbələrini uğuru məni övladlarım qədər məmnun edir. İndi Qazaxıstanın rabitə naziri, eyni ilə Türkmənistanın xarici işlər naziri bizim tələbəmiz olublar. Belə yüksək postlara sahiblənən azərbaycanlı tələbələrimizin də sayı az deyil – sıralarında millət vəkili, nazir, komitə sədrləri olanlar da var. Türk dünyasına verdiyimiz bu kadrlar Turan ideyalarının davamçıları və yeni birliyin yaradıcılarıdır. Qazaxıstanda, Qırğızıstanda, eləcə də Azərbaycanda çalışan məzunlarımızın uğur və fəaliyyətləri hər birimizi qürurlandırır.

Əslində, özünə bizim böyük hazırlıq işlərini, bunları çıxan bəhrəsidir. Bir dəfə İzmir Ticarət Odasında çalışan bir

tirəcəyim fikirlər geniş və əhatəlidir. Birincisi, bu mənim Azərbaycanla şəxsi əlaqələrimə, oradakı dəyərli dostlarıma, fəaliyyətimə aiddir. İkinci, deyəcəklərim institutumuzun yetişdirdiyi kadrların Azərbaycandakı fəaliyyətinə, onların qazandıqları bilik və təcrübələri burada həyata keçirə bilmələri barədədir. Bir az irəlində dediyim kimi, indi bizim məzunların sorağı türk dünyasının hər yerindən gəlir, daha çox isə Azərbaycandan. Türkiyədə, bizim universitetdə təhsilini başa vurduqdan sonra Azərbaycanda çalışan kardioloq-həkim Rəşad Mahmudov sonrakı illərdə vətəninə məşhurluq qazanıb, indi millət vəkildir. Başqa bir Rəşad adlı məzunumuz urologiya sahəsində tanınmış mütəxəssisdir. Eləcə də qaraciyər köçürməsi ilə məşğul olan Mirçələl həkim və başqaları bizim də fəxrimizdir.

Bu siyahını uzatmaq da olar, qısaca söyləyim ki, cəmiyyətin elə bir sahəsi yoxdur ki, bizim Türkiyə məzunlarımız orada olmasın. Müstəqil Azərbaycanın çiçəklənməsi naminə böyük işlər həyata keçirən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin layiqli icraçıları sırasında bizim məzunlarımızın da olması Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığının birgə töhfəsidir.

Bir az əvvəldə dediyim kimi, hələ sovetlər dövründə SSRİ Elmlər Akademiyasına ezam olunanda Azərbaycanla ilk tanışlığım başladı. Əslində, bu əyani bir tanışlıq idi, lakin o vaxta qədər Azərbaycan haqqında, onun tarixi və ədəbiyyatı haqqında kifayət qədər məlumatım var idi. Azərbaycan bütün parametrlərdə Türkiyənin Sovetlərə, eləcə də bu məkanın türk dünyasına açılan önəmli qapısı sayılırdı. Birinci dünya savaşı zamanı yardımlaşma, Bakının Nuru paşa missiyası tərəfindən xilas, AXC dövrü əlaqələri, sovet hökumətinin ilk illərində Azərbaycanın türkçülüğün mərkəzinə çevrilməsi öyüncü keçmişdir.

Təbii ki, bu həqiqətlər bizim tale yolumuzu müəyyən edib, alimlərimizin tədqiqat yönünün hədəfidir. Azərbaycan müstəqilliyini qazandıqdan sonra isə bunlar dövlətlərə münasibətlərin xarakterini təyin edən amillər oldu. Nə yaxşı ki, indi biz dünyada ən etibarlı, heç kəsə müqayisəsi olmayan mütəfiqlərik. Mənim Azərbaycana yolun haradan başlayır – rəhmətlik Əhməd Cəfəroğlunun Aşığı Qərib haqqında məqaləsindənmi, "Molla Nəsrəddin"dənmi, "Koroğlu"dənmi, "Tahir və Zöhrə"dənmi, yaxud digər yüzlərcə orta qəyərçəndənmi? Azərbaycan böyük Türk dünyasının önəmli bir məkanı olmaqla, həmişə mənim qəlbimdə olmuşdur. Buraya gəlişim, insanlarla əlaqələrim və dostluğum bu bağlantıları daha da artırmış və zənginləşdirmişdir.

20 Yanvar hadisələrindən az sonra Bakıya gəldim, daha doğrusu, bu gəlişimlə sıxıntılarımı, üzüntülərimi dəfn etdim. Azadlıq qanla alınır, əbəs yerə deyilməyib: "bayraqları bayraq edən üstündəki qandı". 1990-cı ilin mayında qaldığım otdən sübhə yaxın rus qoşun hissələrinin nizamsız bir axınla o dönməki Lenin meydanını (indiki "Azadlıq") tərkdirdiyini görəndə Xəzərin üstündən doğan günəş zərrin şəfəqləri ilə qaldığım otağı işıqlandırmaqda idi. Mən onda bu günəşin təkəmə qəndirən otağı yox, bütün Azərbaycanın üzərinə doğduğunu düşünmüşdüm, üstəlik, bir şeir də yazmışdım.

Bu gün isə nələrə nail olduğumuzun fərqindəyəm: Azərbaycan və Türkiyə

edərdim.

Yeri gəlmişkən, xatırladım ki, Azərbaycandan özümə həmişə hörmət və məhəbbət görmüşəm və bunu da xidmətlərimin bəhrəsi kimi qiymətləndirmək ağılımdan belə keçməyib. Bu qədərbilənlik Azərbaycanın timsalında türk dünyasına verilən dəyərləridir. 1992-ci ildə Bakı Dövlət Universitetində mənə "Fəxri doktor" adı verildi. Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmrəldən "Türk dünyasına xidmət" mükafatını alanda o anların sevinc və öyüncünü yenidən yaşadım. Bu mənim elmi fəaliyyətimə verilən dəyər olmaqla, həm də Azərbaycana bağlılığımın yadigar nişanəsidir.

Azərbaycanlı dostlarla bağlı o qədər zəngin xatirələr var ki, qardaş bildiyim bu insanlardan kənarında durmaq mümkün deyil. Onların böyük bir qismi – Rəsul Rza, Bəxtiyar Vababzadə çox əzizdir.

Anar, Elçin, İsa Həbibbəyli, Kamal Abdulla, Əsgər Rəsulov, Oqtay Səmədov, Muxtar İmanov, Adil Cəmil, Rüstəm Behrudi, İntiqam Qasımzadə və çoxsaylı digər dostlarıma cənsağlığı, birgə işimizdə arzu edirəm. Budəfəki Bakı səfərimdə onların bir-ikisi ilə görüşə bildim, bəziləri ilə telefonda danışdıq doğma səslərini eşitdim.

Bir də xatırlatmaq istəyirəm ki, bu günlərdə daha fəal olmalıyıq, Böyük Türk dünyasını vaxtı ilə xəyal olan bugünkü birliyini görmək ən böyük xoşbəxtliklərdəndir. Onun inkişafı üçün daha səfərbər olmalı, gənclərimizə bu yolda daha ciddi dəstək olmalıyıq.

– Türk dünyasına olan böyük sevginiz, ulu Turan idealiniz yeni nəsillərə araşdırmaçılara örnekdir. Bu dəyərlərdən danışmaqdan heç vaxt yorulmadınız...

– Yaradığınız fürsət üçün çox minnətdaram. Belə görüş və söhbətlərin səmərəli olduğuna şübhəm yoxdur. Biz türkünək deməklə, bir yerdə olmaqla kimsə haqqını tapdalarımıq, başqalarının hüquqlarını pozmaq, kimsəyə təcavüz niyyətində yoxdur. Dilimizi, dinimizi, varlığımızı, milli kimliyimizi uca tutduğumuz kimi, onu qorumaq, ucaltmaq və dünyaya yaymaq niyyətindəyik. Dünyanın türkünü ədalətine və haqq işinə şübhəsi olmamalıdır. Ona görə də bu görüşlər və söhbətlər türk dünyasının hər bir insanı üçün gərəklidir.

Əminəm ki, danışdıqlarımızın əhəmiyyəti və faydası düşündüyümüzədən də çox olacaq, çünki türkə aid hər dəyərini sevdirmək niyyətindəyik. Mən bu gerçəyə inanandanam. Bir olmağımız qüdrətli olmağımızdır, güclü olmağımızdır. Cümhuriyyəti belə qurduq. Əl-əməl tutduğumuz zaman uçuruma düşmərik, yadlara yem olmarıq.

Günümüzü üçün olduqca vacib olan bir məsələni də mütləq qeyd etmək lazımdır: Qarabağda qazanılan son qələbə təkcə Azərbaycanın zəfəri deyil, bütün türk dünyasının öyüncü uğurudur. Sivil dünya bunu bu cür də qəbul edir.

– O da var ki, Türkiyənin Azərbaycana dəstəyi bütün türk münasibətlərini qorxutdu, dayandırdı.

– Bu Azərbaycana münasibətdə Türkiyənin qardaşlıq borcu, dünya miqyasında isə ədalətə sədəqəti idi. Qarabağda azadlığı uğrunda savaşı çağdaş tarixdə böyük önəm daşıdı və xalqlarımıza güvən verdi. Biz türk birliyinə bax bu zəfər yolu ilə gedirik.

– Fikrət bəy, maraqlı söhbət üçün çox sağ ol! Turan sevdası yolunda çalışmalarıңызda sizə yeni uğurlar diləyirik.

Söhbəti apardılar:
Namiq QƏDİMOĞLU,
Tahir AƏDİNOĞLU,
"Xalq qəzeti"